

УДК 37.013.42

Юлія МИХАЙЛІЧЕНКО

м. Київ

jvlm@i.ua

ОСОБЛИВОСТІ БРИТАНСЬКОЇ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ В СІМ'І

У статті розглядаються специфічні особливості британської моделі соціально-педагогічної профілактики жорстокого поводження з дітьми в сім'ї. У Великобританії приділяється особлива увага попередженню проявів жорстокого поводження з дітьми в сім'ї та роботі з уже постраждалими від цього явища. Уряд країни цілеспрямовано підтримує діяльність державних, муніципальних, громадських та благодійних організацій, покликаних вирішувати профільні аспекти проблеми шляхом створення реабілітаційних центрів, у яких дітям забезпечуються захист та різнобічна кваліфікована допомога. Соціальні служби, громадські організації розробляють, упроваджують і вдосконалюють проекти і програми превентивного напрямку, спрямовані на підвищення обізнаності населення з усіх чинників соціально-педагогічної профілактики жорстокого поводження з дітьми в сім'ї.

Ключові слова: соціально-педагогічна профілактика, захист дітей від жорстокого поводження, превентивна діяльність, фостерна сім'я.

Для України захист дітей від жорстокого поводження в сім'ї – відносно новий напрям соціально-педагогічної діяльності її елементи масово впроваджуються в практику роботи відповідних державних і громадських інституцій, благодійних фондів і правозахисних організацій лише з 2001 року, коли набув чинності Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». Прийняття даного Закону засвідчило, що в Україні питання захисту дітей від жорстокого поводження винесені з розряду локальної приватної проблеми сім'ї на загальнодержавний рівень. Вони також знайшли відображення в Конституції України, у Кримінальному, Цивільному, Сімейному та Адміністративному кодексах, Законах України «Про попередження насильства в сім'ї», «Про охорону дитинства», низці інших відповідних нормативно-правових актів. В них особливо підкреслюється важливість міжвідомчої взаємодії, тобто спільної діяльності в даній галузі педагогів і соціальних працівників, освітян, правоохоронців, медиків. Однак ще не всі фахівці належним чином і бездоганно виконують свої захисні функції, які делеговані їм. Дається взнаки і певний брак багаторічного досвіду практичної превентивної роботи. Тому вважаємо доречним звернутися до відповідного досвіду Великобританії, де перший спеціалізований закон з попередження жорстокого поводження з

дітьми в сім'ї «Запобігання жорстокості і захист, Закон про дітей» (The Prevention of Cruelty to, and Protection of, Children Act), більш відомий континентальним фахівцям під назвою «Дитяча хартія» (Children's Charter), був затверджений парламентом Великобританії у 1889 році. Саме він став точкою відліку відповідної превентивної крос-дисциплінарної роботи, а згодом – і соціально-педагогічної профілактики жорстокого поводження з дітьми в сім'ї, міжвідомчої взаємодії фахівців різних галузей у цьому напрямку.

Аналіз джерел та останніх наукових публікацій за даною темою показує, що проблеми соціально-педагогічної профілактики жорстокого поводження з дітьми в сім'ї досліджується багатьма вченими, їх найбільш проблемні аспекти розглядали В. Бондаровська, С. Буров, Т. Гончарова, І. Дубиніна, І. Зверева, О. Коломієць, О. Кочеміровська, Г. Лактіонова, В. Міленко, С. Мосієнко, Ю. Онишко, Л. Смилова, Р. Хаар, Г. Христова, М. Ясиновська та інші вітчизняні дослідники. Вивчення британського досвіду соціально-педагогічної превентивної роботи з дітьми та їх батьками у Великій Британії представлено в працях І. Братусь, О. Демченко, І. Козубовської, В. Козубовського, Н. Щербак. Разом з тим деякі аспекти британської моделі соціально-педагогічної профілактики жорстокого поводження з дітьми в сім'ї вимагають більш поглибленого і детального розгляду.

Метою даної статті є розгляд деяких аспектів соціально-педагогічної профілактики жорстокого поводження з дітьми в сім'ї у Великобританії та можливих шляхів впровадження найбільш ефективних із них вітчизняними фахівцями з урахуванням української національної ментальності.

На сучасному етапі соціально-педагогічна профілактика жорстокого поводження з дітьми на рівні територіальних громад Великобританії є комплексом міжвідомчих та міждисциплінарних соціальних заходів (педагогічних, соціальних, медичних, юридичних, економічних, організаційних, культурно-виховних та інших), що здійснюються з метою попередження негативних явищ, зменшення їх кількості до повного викорінення шляхом виявлення і усунення причин та умов, що сприяють жорстокому поводженню з дітьми в сім'ї [3, 17].

Соціально-педагогічна профілактика жорстокого поводження з дітьми в сім'ї у Великобританії здійснюється за такими напрямками: загальнопрофілактична робота (на рівні держави, суспільства, громади), яка виявляється в розробці соціальних і освітніх програм попередження насильства в сім'ї, роботі ЗМІ, соціальній рекламі, функціонуванні соціальних центрів, діяльності телефонів довіри тощо); спеціалізована профілактична робота на рівні сім'ї – надання інтегрованих послуг, центри для дітей та батьків, тренінги, методичні семінари, консультації тощо. Профілактична робота розрізняється за видом, типом і здійснюється на різних рівнях. Соціально-педагогічна профілактика жорстокого поводження з дітьми за цільовими групами може бути первинною (як загальна просвіта широких верств населення щодо цього негативного явища); вторинною (коли зафіксовано передумови або вже спостерігається жорстоке поводження з дітьми в сім'ї), що регламентує цілеспрямовану роботу з окремими групами дорослих з метою зміни моделі ставлення до виховання дітей, формування гуманного, толерантного ставлення батьків до дітей, роз'яснення сутності і відповідальності за жорстоке поводження з дітьми; або ж третинною (що проводиться з тими, хто постраждав від жорстокого поводження в сім'ї, з метою їх

реабілітації, навчання основ самозахисту, а також з тими, хто чинить таке поводження – як соціальне корегування) [6, 62].

За змістом діяльності соціально-педагогічна профілактика у Великобританії поділяється на загальносоціальну, специфічну та індивідуальну. Перша з них не стосується безпосередньо проблеми жорстокого поводження з дітьми, а впливає на неї побічно – через адміністративні механізми, педагогічні засоби, соціальну рекламу, підвищення правової освіти громадян. Заходи і програми специфічної профілактики впливають на ті або інші форми прояву проблеми жорстокого поводження з дітьми, на їх медичні, психологічні й соціальні наслідки. До таких програм відносять, наприклад, психологічні тренінги, уроки психології, педагогічні тематичні заняття для батьків та підлітків, випуск спеціалізованої літератури. До заходів індивідуальної профілактики належать профілактичні бесіди педагогів з конкретними батьками, винесення їм офіційного попередження про неприпустимість протиправної поведінки, інформування про можливі негативні наслідки жорстокого поводження з дітьми, їх взяття на профілактичний облік у місцевому відділку поліції тощо. При цьому заходи індивідуальної профілактики насильства визначаються з урахуванням індивідуальних особливостей особи, відносно якої вони застосовуються, характеру ступеня суспільної небезпеки вчиненого насильства [7, 113].

Сучасна британська модель соціально-педагогічної профілактики включає в себе систему педагогічних, соціальних, в економічних, законодавчих, виховних і медичних заходів, планомірно здійснюваних державними інституціями, виконавчими підрозділами органів місцевого самоврядування, освітніми закладами, громадськими організаціями та товариствами з метою забезпечення всебічного і гармонійного розвитку дітей, усунення небажаних факторів, які негативно впливають на їх успішну соціалізацію та реалізацію їх потенціалу.

Сімейний рівень профілактики має на меті безпосередній вплив на найближчий «мікросоціум» дитини – сім'ю, задля попередження виникнення різноманітних проблем і

для конкретної особистості, і всієї сім'ї. У рамках сімейної профілактики проводяться тематичні батьківські збори, сімейні консультації, залучення батьків до громадської роботи. На особистісному рівні профілактичні заходи спрямовані на формування таких якостей індивіда, які забезпечують підвищення рівня педагогічної культури та відповідальності біологічних або соціальних батьків з метою попередження жорстокого поводження з дітьми. До профілактичної діяльності на особистому рівні можна віднести консультування, лікування, тренінги особистісного зростання [4, 59]. При цьому британськими фахівцями особлива увага приділяється попередній соціальній діагностиці – особливого методологічного інструменту, що дає необхідні знання, на основі яких розробляються різні соціальні прогнози і проекти, вивчаються громадська думка і стан морально-психологічного клімату в суспільстві. Соціальна діагностика відіграє важливу роль у формуванні й розвитку технологій і соціальної роботи, і всіх інших сфер соціального життя [3, 14].

Її важливою складовою є об'єктивна оцінка потреб дитини та її сім'ї. З цією метою використовується спеціальна «Модель оцінки потреб дитини», розроблена Департаментом охорони здоров'я Великобританії та Північної Ірландії» [1, 125].

Така універсальна модель дає можливість для об'єктивного і комплексного виявлення реального стану дитини, виключення під час діагностування суб'єктивних підходів. Модель розроблена з урахуванням міжгалузевого та мультидисциплінарного ставлення до задоволення життєвих потреб дитини, створення належних умов для її адекватної соціалізації. Модель ґрунтується на трьох найголовніших компонентах: урахуванні життєвих потреб дитини; оцінці батьківського потенціалу; впливу сім'ї та оточуючого середовища.

Комплексний підхід, важливість якого підкреслює дана модель, дає можливість вважати дитину захищеною і забезпеченою всім необхідним для повноцінної соціалізації лише при повному врахуванні і задоволенні батьками та сім'єю її потреб. Тривале ігнору-

вання батьками потреб дитини свідчить про необхідність соціального втручання в кризову сім'ю [2, 23].

Психолого-педагогічний вплив, якому передують соціальна діагностика, здійснюється для посилення морально-психологічного впливу на батьків. Вибір відповідних форм і методів зумовлений необхідністю надання відповідної соціально-організаційної чи соціально-психологічної та соціально-педагогічної допомоги з метою: налагодження взаєморозуміння між батьками і дітьми; подолання аномалій стилю взаємовідносин; надання допомоги у виборі технології захисту прав дитини; організації самостійної роботи батьків з питань захисту прав дитини; посилення відповідальності батьків за умови виховання й розвитку дітей; залучення працівників органів державної виконавчої влади й підрозділів місцевого самоврядування до організації виховання неповнолітніх у сім'ї; установа опіки над дітьми іншими членами сім'ї, які утримують їх, допомагають ізолювати від негативного впливу особливо агресивно налаштованих батька чи матері; прийняття сім'ї на облік у службі у справах неповнолітніх як неблагополучної із вживанням до батьків заходів виховно-примусового характеру; ізоляція дітей від батьків шляхом направлення їх до фостерної сім'ї [5, 97].

Вважаємо, що британський досвід соціально-педагогічної профілактики жорстокого поводження з дітьми в сім'ї заслуговує на особливу увагу вітчизняних педагогів, фахівців соціальної роботи, вихователів тощо. Його творче осмислення і використання найбільш ефективних форм і методів з урахуванням української ментальності стане в нагоді у процесі подальшого вдосконалення вітчизняної моделі практичних дій щодо захисту дітей від жорстокого поводження в сім'ї та практики організації роботи в кризових сім'ях з метою запобігання передачі дітей до закладів опіки та шляхів активізації деінституалізації дітей, розвитку сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених належного батьківського піклування. Перспективу подальших досліджень у даному напрямку бачимо у більш поглибленому розгляді специфіки британської моделі соціально-

педагогічної профілактики жорстокого поводження з дітьми в сім'ї, детальному аналізі її практичних механізмів.

Список використаних джерел

1. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації : навч.-метод. комплекс / авт.-упоряд. : О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, З. П. Кияниця та ін. ; за заг. ред. : І. Д. Зверевої, Ж. В. Петровичко. – К. : Фенікс, 2007. – 125 с.
2. Оцінка потреб дитини та її сім'ї / за заг. ред. І. Д. Зверевої ; авт. : І. Д. Зверева, З. П. Кияниця, В. О. Кузьмінський та ін. – К. : Держсоцслужба, 2007. – 144 с.
3. Butler C. C. Motivational interviewing in health care: helping patients change behavior / Christopher

C. Butler, Stephen P. Rollick, William R. Miller. – New York : The Guilford Press, 2007. – № 7. – 210 p.

4. Feerick M. M. Children exposed to violence / Margaret Mary Feerick, Gerald B. Silverman. – L. : Brookes Pub., 2006. – 267 p.
5. Fraser S. CAGED: Extreme child abuse / Sylvia Fraser. – Pandora publications, 2012. – 24 p.
6. Hanks H. Early Prediction and Prevention of Child Abuse: A Handbook / Helga Hanks, Peter Stratton, Catherine Hamilton-Giachritsis. – London : John Wiley & Sons, 2002. – 98 p.
7. Jaffe P. G. Protecting children from domestic violence: strategies for community intervention / Peter G. Jaffe, Linda L. Baker, Alison J. Cunningham. – L. : Guilford Press, 2004. – 238 p.

Julia MYKHAILICHENKO

Kyiv

SOME FEATURES OF BRITISH MODEL OF SOCIAL-PEDAGOGICAL PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE TOWARDS THE CHILDREN

The article examines specific features British model of social and educational prevention of child abuse in the family. In the UK, pays special attention to prevent the occurrence of child abuse in the family and is already working with victims of this phenomenon. The UK government specifically supports state, municipal, public and charitable organizations designed to solve specialized aspects through rehabilitation centers in which children are provided with protection and versatile expertise

Key words: social and educational prevention, protection of children from abuse, preventive activities, foster family.

Юлія МИХАЙЛИЧЕНКО

г. Киев

ОСОБЕННОСТИ БРИТАНСКОЙ МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРОФИЛАКТИКИ ЖЕСТОКОГО ОБРАЩЕНИЯ С ДЕТЬМИ В СЕМЬЕ

В статье рассматриваются специфические особенности британской модели социально-педагогической профилактики жестокого обращения с детьми в семье. В Великобритании уделяется особое внимание предупреждению проявлений жестокого обращения с детьми в семье и работе с уже пострадавшими от этого явления. Правительство Великобритании целенаправленно поддерживает деятельность государственных, муниципальных, общественных и благотворительных организаций, призванных решать профильные аспекты проблемы.

Ключевые слова: социально-педагогическая профилактика, защита детей от жестокого обращения, превентивная деятельность, фостерная семья.

Стаття надійшла до редколегії 27.01.2016